

rektivnog članka Ive Lole Ribara u *Proleteru* pod naslovom – *Smelije novim putevima u omladinskom radu*, i u jeku pojačane aktivnosti svih režima opozicionih političkih snaga^[24].

U opštem naletu organa vlasti i režima na demokratski i opozicioni pokret, kako gradanskih partija tako i na omladinski pokret u celini, došlo je do zabrane svih zborova u Vojvodini posle izdavanja *Proglaša Bloka narodnog sporazuma* tj. opozicionih partija od 8. oktobra 1937. i *Rezolucije Studentske omladine Vojvodanskog pokreta* od 24. oktobra iste godine. Rezolucijom se izražava oduševljenje mlađih i pruža podrška *Proglašu Bloka narodnog sporazuma*, a u kojoj se traži »da se jedanput zauvek prekine sa svim nedemokratskim sistemima i rezimima« i da se omogući da demokratskim putem, na opšte zadovoljstvo i na osnovu novog Ustava, na vlast dove, narodna vlada, sastavljena od predstavnika svih političkih stranaka, koje stvarno imaju koren u narodu^[25].

U tom cilju je bila i *Rezolucija Studentske omladine Vojvodanskog pokreta* koja je pored ostalog isticala:

»U borbi za slobodnu i ravnopravnu Vojvodinu u Federativnoj Jugoslaviji, omladina će naročito nastojati da ubedi celokupnu omladinu, a osobito pristalice srpskih demokratskih partija u potrebu borbe za slobodnu i ravnopravnu Vojvodinu. U tom cilju omladina se zalaže za što užu saradnju sa pristalicama srpskih demokratskih partija po onim pitanjima gde ne postoje razmimoilaženja, a sve to u duhu narodnog sporazuma od oktobra o. g. koji je od celokupne Vojvodanske omladine primljen sa oduševljenjem kao veliki korak ka jedinstvu svih demokrata u borbi za nacionalnu i socijalnu slobodu^[26].

126. *Proleter*, avgust 1937; ACKSKJ, zbirka Ministarstva pravde, br. 29/1937; M. Vasić, nav. delo 467.

127. Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, tom II, Zagreb 1961, 124–125; MR – DO, br. 16410.

128. ACKSKJ, br. 4541/VI 3–4/1937.

U Rezoluciji studijske omladine Vojvodanskog pokreta između ostalog je istaknuto da je *Proglaš Bloka narodnog sporazuma* primljen u Vojvodini sa oduševljenjem. »U borbi za slobodnu i ravnopravnu Vojvodinu u Federativnoj Jugoslaviji omladina će naročito nastojati da ubedi celokupnu omladinu, a osobito pristalice srpskih demokratskih partija u potrebu borbe za slobodnu i ravnopravnu Vojvodinu.« Napredna studentska omladina Vojvodine ovu svoju *Rezoluciju* završava poklicima: »Za zdravu, snažnu i radosnu omladinu!«

U toj političkoj aktivnosti demokratskih, opozicionih i antifašističkih snaga organi vlasti su brzo i neumoljivo sprečavali sve ovakve akcije i progonili aktere i zabranjivali njihov rad, pa i Omladinski kulturno privredni pokret. Tako je Upravno odeljenje Kraljevske banske uprave 28. oktobra 1937. zabranilo dalji rad OMPOK-a sa obrazloženjem da njegov rad nije u skladu sa odobrenim pravilima i programom rada pošto OMPOK »medu svojim članovima širi ideje koje su protivne postojećem društvenom poretku«^[27].

Zabranom OMPOK-a nije prestao da deluje ni ovaj deo omladinskih snaga. List *Naš život* izlazio je i posle toga kao list vojvodanske omladine^[28].

Napredna omladina Vojvodine i pored izvesnog zastoja zbog pojačanog terora organa vlasti, nalazila je uvek nove organizacione forme i oblike svog delovanja kako na kulturnoprosvetnom i privrednom, tako i na političkom planu.

Tako je na dalekosežnom Titovom kursu, pod sve izrazitim uticajem mlađih komunista izgradivamo akcione jedinstvo mlađih i jačao napredni omladinski pokret u Vojvodini sredinom tridesetih godina. Stečeno organizaciono i akcione iskustvo bilo je od izuzetnog značaja u narednom periodu kada će pod Titovim rukovodstvom, konsolidacijom i svekolikom aktivnošću Partije i SKOJ-a, napredni omladinski pokret postati prvorazredni činilac snažnog revolucionarno-demokratskog pokreta.

Za jedinstvo demokratskih snaga Vojvodine u borbi za hleb, mir, zemlju i slobodnu Vojvodinu. (MR – DO, br. 16410) Među potpisnicima ovog *Proglaša* navedeni su Studenti Samostalne demokratske stranke, Narodni studenti, Madarski demokratski studenti i Slovački studenti (MR – DO, br. 16410; ACKSKJ, Beogradski univerzitet br. 767/1937).

129. *Naš život* br. 13, I. XII 1937, 10 – Zašta Izvršnog odbora OMPOK-a; D. Kečić, *Revolucionarni radnički pokret u Zrenjaninu 1918–1941*, tom III 1935–1937, Zrenjanin 1977, 35 in 631; AV, Upravno odeljenje, II br. 8540/1937; MR – DO, br. 12247.

130. List *Naš život* je izlazio još jednu godinu dana. Njegov urednik bio je i daje do 1. februara 1938. Živan Milisavac, jedan od glavnih organizatora OMPOK-a. Od broja 16 tj. od 1. marta 1938. list je izlazio pod uredništvom Branka Bajica, potonjem istaknutog partijskog rukovođoca i člana Biroa PK KPJ za Vojvodinu.

Istog meseca, oktobra 1937 kada je zabranjen OMPOK, u Vršcu je počeo da izlazi novi napredni omladinski list – *Novi srednjoškolac*, koji je citan ne samo u Vršcu i širom Vojvodine, već i u Beogradu i drugim sredinama. Zbog sve većeg upliva komunista u njemu i ovaj list je bio kasnije zabranjen.

samoupravljanje i njegova epohalna značenja milan matić

I

Odluka Komunističke partije Jugoslavije i druga Tita da već 1950. godine, u relativno ranoj fazi socijalističkog razvoja društva, iniciraju prelazak na radničko samoupravljanje, koje će zatim prerastu u integralni sistem socijalističkog samoupravljanja, imala je dalekosežno značenje ne samo za strategijsku orientaciju jugoslovenskog društva, već i za šira kretanja i odnose u svetu socijalizma i u svetu uopšte. Bila je to reaffirmacija temeljne marksističke ideje o neodvojivosti socijalizma i demokratije. U obliku samoupravljanja, socijalizam je postajao radikalna alternativa ne samo tradicionalnim formama političke demokratije, već i tendencijama birokratskog izopačavanja koja su se evidentno javljala i unutar samog socijalizma, pod okriljem sve moćnijih i otudenijih sistema etatističke (ili etapartijske) dominacije. U isto vreme, zaokret ka samoupravljanju, bio je i nova nada i vraćanje vere u izvorne vrednosti sveta socijalizma, izvan varljivih iskustava i protivrečja društva u kome su dominirali ekonomski i politički interesi uskih, povlašćenih manjina i zakonitosti njihove samoreprodukcije kao prvi principi političkog života. Jer, sve socijalističke revolucije, od Pariske komune do danas, bile su na svojim izvorima samoupravne, ali su se u daljem toku razvijala mnoge od njih odvajale od svojih temelja, pod teretom društvenih protivrečnosti i iskušenja vlasti. Uprkos tom bremenu nasledenih ekonomskih i kulturnih zastalosti, uprkos protivrečnostima unutar samog socijalizma koje su se produbljivale zbog činjenice da socijalizam nije nastao na svom već pripremljenom društvenom tlu, već u utrobi starog, pojava samoupravljanja je u socijalističkom pokretu označila prisustvo svesti, volje, ali i realnih potreba i mogućnosti da se prihvati jedna istorijski nova i radikalna de-

mokratska alternativa. Jedna revolucionarna vizija, koja je bila potiskivana već od svojih zametaka, postala je prva oznaka i putokaz onim snagama u svetu koje se nisu mirile sa pritišćima birokratskog sivila i dogmatizma i koje nisu pristajale na suprotstavljanje demokratije i socijalizma, pa čak i proglašenja demokratije za neku vrstu buržoaske ograničenosti. Zbog toga se samoupravljanje, u svetskom kontekstu, javilo i kao odgovor na pitanje o mogućnosti demokratije i kao konkretni istorijski oblik i *genus proximum* demokratije u socijalizmu, nasuprot drugim tipovima demokratije. Ideja samoupravljanja će svoju vrednost oprobavati u različitim društvenim i u raznovrsnim vidovima: od radničke i svetske demokratije, preko različitih oblika participacije u upravljanju preuzećima ili drugim zajednicama, do integralnog samoupravljanja, koje izrasta kao univerzalna dimenzija celokupnog sistema, od njegove osnovice do vrha. U najnovije vreme samoupravljanje se sve više pominje kao mogućna kombinacija radničkog upravljanja privredom, sa nekim oblicima humanizovane političke demokratije, u kojoj postoji širok uticaj javnosti i gradana na sve tokove politike i odlučivanja o zajedničkim i opštim društvenim pitanjima. Vidljivo je, pritom, da polazne osnove i dometi samoupravljanja mogu biti i različiti, polazeći od različitih političkih i kulturnih tradicija i sklonosti koje postoje u pojedinim zemljama. Ali, sama suština ideje samoupravljanja i stalno širenje prostora i težnji za razvojem pojedinih samoupravnih oblika, govori o krizi tradicionalnih institucija, novim izazovima civilizacije i sve većim težkoćama da se efikasna i prihvativlja formula politike i političkog upravljanja ostvaruje u okvirima tradicionalnih političkih ustanova. U tom smislu je J.B.Tito, govoreći na konferenciji socijalističkih zemalja u Berlinu, istakao da socijalistička demokratija treba ne samo da obuhvati, već i da prevaziđe horizont buržoaske demokratije. U tome, zapravo, može jedino i biti suština legitimnosti socijalizma kao svetskog procesa i njegovog stalnog napretka, kao istorijski boljeg i pravednijeg društvenog uredjenja. U drugoj prilici, opet, drug Tito je na pitanje da li je razvoj samoupravljanja u Jugoslaviji započeo preuranjeno, odgovorio da je samoupravljanje, možda trebalo otvoriti i ranije nego što je to učinjeno, 1950. godine.

U svakom slučaju, samoupravljanje u Jugoslaviji nije prihvачeno samo kao neka reaktivna ili alternativna forma političkog organizovanja i razvoja društva, pod pritiskom okolnosti i situacije izazvane sukobom sa Kominformom. Moguće je da je taj istorijski spor oko puteva socijalizma ubrzao proces prihvatanja samoupravljanja kao globalne razvojne orientacije jugoslovenskog društva. Međutim, koren jugoslovenskog samoupravljanja su svakako znatno dublji. Njih valja tražiti u izvornosti i samostalnosti revolucionarnog puta i širini oslobođilačkog i revolucionarnog pokreta u Jugoslaviji pre i u toku Drugog svetskog rata. Dalje ih valja videti i u pluralističkom, višenacionalnom i demokratskom karakteru revolucije od samih njihovih početaka, pri čemu su raznovrsni društveni subjekti svoj istorijski i politički subjektivitet našli i afirmisali upravo u revolucionarnom procesu i preobražaju jugoslovenskog društva. Van sumnje je da se i federalizam i samoupravljanje međusobno prožimaju i podržavaju, jer bi samoupravljanje po sebi, čak i bez višenacionalne strukture, zahtevalo neku vrstu ravnopravnog i slobodnog udruživanja i autonomije odozdo, dakle federalizam, kao demokratski i evolutivni.

Probijajući čvrst i monolitnu ljušturu etatizma i dogmatizma i postajući legitimni i sve priznatiji faktor razvoja socijalizma i demokratije u širim, svetskim razmerama, samoupravljanje je na tom putu nailazilo i sada se susreće sa protivrečnostima, težkoćama i blokadama. Naročito se to manifestuje na složenijim nivoima organizovanja društva i odgovarajućim oblicima političkog odlučivanja, gde se i dalje suočavamo sa snažnim zaostacima posredovanja i političkog predstavljanja »u ime samoupravljanja«. Ovi reverzibilni tokovi i tendencije otkrivaju društvena stanja u kojima još uvek postoje znatni ostaci starih odnosa i socijalnih neravnoteža, razlike u putevima kojima su išli delovi jugoslovenskog društva i heterogene, pa i heteronomne kulturne i druge tradicije, koje prethode udruživanju nacionalnih i drugih društvenih entiteta u jugoslovensku socijalističku zajednicu.

Novi princip društvene integracije, makoliko prihvativljiv i legitiman kao činilac demokratije i progresu, ne može za relativno kratko vreme savladati sve ove zaostalosti o protivrečnosti i postati glavna osnova zajedničkog razvoja društva, bitni faktor njegove kohezije i napretka. Razumljivo je da uporedio sa samoupravljanjem deluju i teže da se nametnu snage etatističke dominacije, pa i regresije ka istorijski i prevažidjenim oblicima političkog usmeravanja društva. Jedno od njihovih glavnih uporišta je težnja da se ove regresivne al-

ternative samoupravljanju zasnjuju ma monopolu političkog predstavljanja autarhičnih i zatvorenih, teritorijalno uokvirenih »nacionalnih« interesa i da se na takvoj platformi brani tehnobirokratski ili grupni politički monopol. U sukobu sa ovim snagama i tendencijama, samoupravljanje još uvek nije postalo neosporni i globalni oblik društvenog usmeravanja i razvoja, iako je u društvu prihvaćeno kao legitimna orijentacija i neutidiva osnova novog političkog i društvenog subjektiviteta ljudi i njihovih zajednica rada i života.

Međutim i sa svim ograničenjima i teškoćama koje ga prate, socijalističko samoupravljanje u Jugoslaviji ostaje paradigm i orientaciona tačka u razvoju socijalističke demokratije u epohalnom značaju te reči. Kao što je liberalna demokratija sa svojim institucijama, stilovima i drugim obeležjima i do danas ostala sinonim dometa i karaktera gradanske demokratije, tako je i samoupravljanje, prihvaćeno i najšire razvijeno u jugoslovenskoj teoriji i praksi, postalo neka vrsta oslonca, pa i merila u razvoju odgovarajućih oblika odnosa i odlučivanja u mnogim zemljama širom sveta, socijalističkim i onim koje teže demokratskom i socijalističkom humanizmu. Ovakva snaga i širina ideje samoupravljanja, razumljivo, ne znači da se ona realizuje samo u okvirima nekakvog krutog i zauvek datog obrasca ili »modela« samoupravljanja u onom obliku koji poznaće jugoslovenska praksa. Interesu progresivnih snaga širom sveta za samoupravljanje nisu, s druge strane, ni proizvod nekih subjektivnih naklonosti ili simpatija za samoupravljanje, već pre svega objektivnih okolnosti i promena u privredi i strukturama savremenog društva, koje sve više potenciraju značaj samoupravljanja za izlazak iz protivrečnosti i neizvesnosti, pa i kriza koje opterećuju savremeni svet i sudbinu čoveka u njemu. Ovde treba, u najkraćim crtama ukazati na uslove i okolnosti koje naglašavaju vrednost samoupravljanja kao oblika demokratske integracije savremenog društva.

II

Epochalni smisao samoupravljanja ponajpre treba tražiti u promenama načina proizvodnje i reprodukcije modernog života, u antičkim pomeranjima u samim osnovama savremenog društva. U tektonskim kretanjima koje u proizvodnim snagama rada izaziva današnja tehnološka revolucija zasnovana na znanju, informatici, programiranju, bitno se smanjuje ideo manuelnih operacija, a enormno uvećava učešće nauke, stručnosti, a sa ovim i razmene znanja i informacija, međusobne saradnje i kreativnosti u sve složenijim i gigantskim sistemima. Nikakav centralizam i dirizam starog tipa ne mogu savladati zahteve ovakve složenosti i funkcionalne moći ljudskog rada; naprotiv, one pokazuju svoje neiscrpne potencijale samo u uzajamnosti, saradnji, ravnopravnosti, inicijativnosti i zainteresovanju kreativnosti ljudi koji njima upravljaju. To u principu postaje teže u sistem, ima privatnih monopola i dominacije, jer oni ekonomski, socijalno i političko odstupaju učesnike proizvodnih procesa od uslova i rezultata njihovog rada i redukuju ih na bezlične »uloge« u profitno i interesno usmerenim procesima proizvodnje. S druge strane, ni granice privatnog kapitala nisu po sebi dovoljno široke da omoguće dalje širenje i menjanje privredne i upravljačke strukture. Upravljanje (a time i samoupravljanje) postaje neraskidivi deo same proizvodnje. Zajedničko upravljanje obuhvata i najmanje jedinice i nosiće rada, jer nezainteresovanost i greške, odnosno blokade makar i u manjim segmentima organizacije, mogu prouzrokovati ogromne i nenaoknadive štete u čitavim proizvodnim kompleksima i sektorima. Potrebni su, dakle, zainteresovani i u sve procese uključeni ljudi, koji se prema celini proizvodnje odnose kao prema svom neposrednom interesu. Upravo to postaje moguće u razvitu samoupravljanja, koje u suštini nije ništa drugo nego produktivno objediljivanje istorijski razdvojenih i suprotstavljenih uslova proizvodnje rada, svojine i upravljanja, njihova subjektivizacija u rukama neposrednih nosilaca samega procesa rada. Sve to se u sistemu šireg i integralnog samoupravljanja može odnositi i na Socijalizaciju politike i na izbor optimalnih i demokratski definisanih pravaca društvenog usmeravanja i društvenih ciljeva.

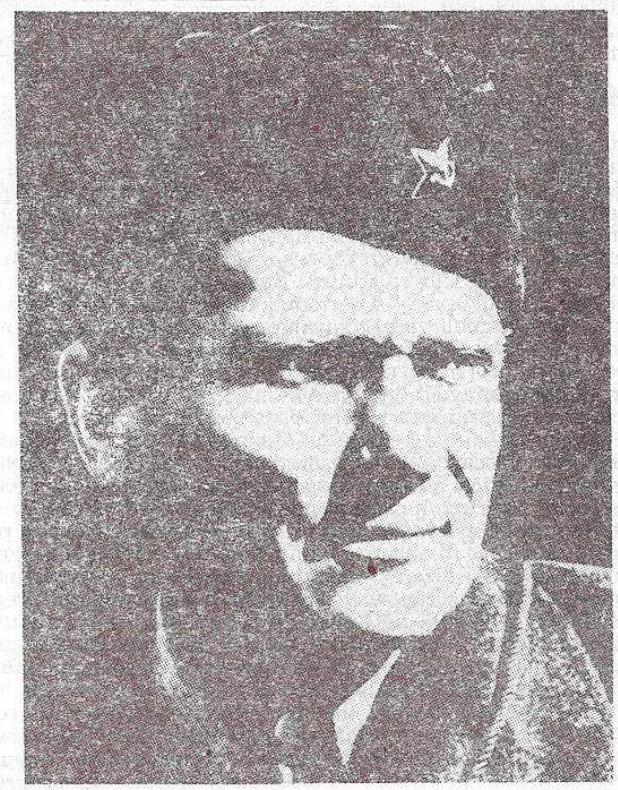
Jedna od najvećih istorijskih šansi samoupravljanja je širenje takozvanog informatičkog društva, koje se uspostavlja kao rezultat bitnih sadržaja tehnološke revolucije, njenе mikroelektronske dimenzije. Ogromno širenje informacijskog prostora i mogućnost savladavanja mase informacija potrebnih za složenje društvene sisteme i okvire upravljanja, već je postala realna tehnološka mogućnost, koja u političkoj i društvenoj sferi još uvek nije doživela punu valorizaciju. Tek kad vrednosno osmišljeno i demokratski usmereno, ali i naučno i politički subjektivizirano i autonomno društvo

tvo stane nasuprot otuđenih vlasničkih centara moderne tehnologije (a to se već najavljuje uvođenjem kućnog računarstva) koji monopolisu banke podataka, nove mogućnosti društvenog povezivanja, razmene podataka i slobodnog uskladivanja društvenih aktivnosti radi kontrole procesa u široj okolini (i političkoj), postaju stvarnost. To je, svakako, i šansa za uspostavljanje jednog kvalitativno novog pojma javnosti i javnog mnenja, odnosno novih dimenzija pluralizma interesa, koji se ne bi zatvorili u arhaične i tradicionalne društvene strukture i strukture moći. Ove epohalne mogućnosti samoupravljanja, razumljivo, pretvaraće se iz vizije u stvarnost samo ako socijalističke i druge zemlje koje uvidaju povezanost moderne tehnologije i samoupravljanja, odnosno humanizacije i demokratizacije društva, — budu našle puteve za brži izlazak iz nasledene zaostalosti. Jer, ona se i dalje održava, ne samo pod dejstvom spoljnih činilaca neravnopravnog razvoja i nejednakne svetske razmene, nego i zbog konzervativnih otpora etatizma i primitivne birokratije unutar samih tih zemalja.

U društvenoj misli dugo su prisutna shvanjanja tzv. tehnološkog determinizma, koja polaze od stava da je demokratiju iz društvenog i političkog prostora nemoguće preneti u privrednu, jer ova traži centralizaciju i autoritet. Mnogi ističu da je efikasna tehnologija po sebi represivna i autoritarna, da nameće subordinaciju i ne dopušta autonomiju. Po tim shvanjima, koja je među klasičnim marksistima bio prihvatio i F. Engels, postoji nerazrešiva suprotnost efikasnosti i demokratije u preduzećima, što bi, po merilima savremenih tehnikrata, značilo da je samoupravljanje neefikasan, pa i utopijski projekt, jer protivreči neumitnim zakonima privrednog i društvenog napretka. S druge strane, mnogi pisci, naročito noviji, na osnovu svestranih istraživanja i uvida, ne samo da dokazuju komplementarnost, već i nužnu uslovljenošću privredne demokratije i samoupravljanja. Tako, Mark Sanjje (Sagnier) misli da »nema u društvu republike, ako je u preduzeću monarhija«. Ali, bitni smisao ovih drugih nalaza nije samo u sažetim sintagmama, već u njazu da gotovo sva vodeća tehnologija našeg vremena nije ništa drugo do produkta nekoliko vekova intenzivnog razvoja kapitalizma, koji je svu tu tehnologiju podredio jednom bitnom zakonom: zakonu profita i represije nad radnom snagom u svim oblicima. Klasna instrumentalizacija tehnologije u službi užih interesa i profita, po čitavoj istorijskoj evidenciji eksploracije živog rada, sada dobija masku fetiša. Spolja se javlja kao oruđe nevidljivog progrusa, a u društvenom smislu ne menja svoje bitno značenje od prvobitne akumulacije do naših dana. U svim funkcijama tehnologije sadržani su elementi postojećih klasnih odnosa, pa se ovo posredovanje tehnologije društvenim odnosima (u istorijskom i aktuelnom smislu reči, mora uzimati kao argument za relativizaciju tehnološkog determinizma i neizbežnosti dominacije nad živim radom. Međutim, taj zaključak u isto vreme je i dalekosežna obaveza snaga društvene promene u pravcu demokratije i samoupravljanja, jer nameće borbu ne samo za običnu socijalnu i političku emancipaciju socijalizma, već i za tehnološku modifikaciju i emancipaciju, shodno ljudskim ciljevima i svrhama jednog humanijeg sveta. To se često zaboravlja i mistikuje u redovima tehnobirokratskih slojeva, a posledica je odvajanja društva od sopstvenih ontičkih postulata i reprodukcione temelja, od nužne i zakonite potrebe da se položaj i vrednost svih subjekata zasniva isključivo na radu i rezultatima rada, što dovodi i do zastoja u napredovanju »samoupravne zajednice udruženog rada« u najširim društvenim okvirima. U sedamdesetim godinama, naime, došlo je do stihijskog i nekontrolisanog spoljnog zaduživanja banaka, društveno-političkih zajednica i samoupravnih organizacija, iz koje je nastala prekomerna investiciona i druga potrošnja koja se kasnije pokazala kao neracionalna. U narednom periodu to stanje je u dobroj meri produženo prekomernim primarnim emisijama i transformacijama kredita, što je dovelo do ilizije da dovoljno »samostalna« politička pozicija sama po sebi garantuje ekonomske rezultate i pravo na zadovoljavanje najrazličitijih interesa, pa i onih koji sa razvojem samoupravljanja nisu imali dublje veze. Posledica ovakve neekonomske politike i finansiranja nedovoljno integrisanog razvoja, anticipiranim i radom nepokrivenim sredstvima, bila je ne samo investiciona megalomanija i potrošačka euforija, već i jedna trajnija distribucionistička orientacija. Ova se ogleda u mentalitetu i navikama da se stanje nepokrivene potrošnje i neekonomske sticanje i raspodela sredstava produži po svaku cenu, naročito pod egidom regionalnih interesa i etatizama, što rezultira u daljim ekonomskim ograničenjima i promašajima u autarhiji, neracionalnoj društvenoj podeli rada i dupliranju neefikasnih kapaciteta. Da se i ne pominju opasne tendencije tehnološke stihije i zavisnosti koje su vezane sa nekontrolisanim transferom inostrane tehnologije i nedostatkom integrisane

tehnološke strategije za čitav jugoslovenski privredni i samopravni prostor.

U suštini, ovakva iracionalna kretanja u reprodukciji koja traju više od jedne decenije, izviru iz opšte dominacije politike i politizovanih interesa nad ekonomijom i samopravljanjem, mada se ta dominacija u ovom periodu javila u nešto izmenjenoj, decentralizovanoj formi i uz drukčije legitimacije osnove i opravdavanja. Ta prevaga politike i potiskivanje ekonomskih zakonitosti, redukuje mogućnost formiranja racionalnog koji su slepi za društvena značenja moderne tehnologije.

nologije, pa time i za kontrolisanu recepciju uvezene tehnologije i tehnološku samostalnost socijalizma. Šteta od ovog nerazumevanja utoliko je veća ukoliko se zna da u današnjim odnosima u svetu borba za tehnološku emancipaciju manje razvijenih zemalja, predstavlja težak i dugotrajan proces postepenog oslobadanja od tehnološke zavisnosti, što zahteva izgradnju strategiju i taktku tehnološkog razvoja, obedinjavanja i mobilizaciju svih društvenih snaga. Nasuprot tome, u ovoj oblasti često nailazimo na volontarizam, olakso zapadanje u zamke tehnološke zavisnosti i prevagu partikularnih interesa, koji direktno idu na štetu samoupravljanja i samopravne integracije društva.

Druga istorijska osnova epohalne legitimnosti samoupravljanja je u neophodnosti da se u sadašnjim istorijskim uslovima, koji su po svemu sudbonosni za budućnost čovečanstva, uspostavi ne samo odgovorna vlada, već i odgovorno društvo. Milenijumi razvoja klasnog antagonistickog društva i jednostrani civilizacijski pohod čoveka na prirodu, doveli su do poremećaja ekoloških, populacionih, bioloških i drugih ravnoteža. Izumljena su oruđa apsolutne destrukcije, koja mnoge kategorije dosadašnje istorije menjaju u samom korenu. Rat je, na primer, postaoapsurdan, jer se njime ne može postići nikakav cilj zbog brisanja razlike između »pobednika« i »pobedenih«. U atomskom ratu nema pobednika i svi su pobedeni. Mnoge odluke i pitanja se ne mogu rešavati metodom »pokušaja i greške«, niti se u njima može ponovno ići na popravni ispit istorije. Uprkos tome, upravljačke i političke strukture ostale su u mnogome stare, zastarele i nedovoljne za rešavanje starih problema i novih izazova koji stoje pred čovečanstvom. Tito je jednom prilikom rekao rudarima u Velenju da se socijalizam ne može više potvrditi pričanjem i revolucionarnim frazama, već materijalnim napretkom i promenama položaja svakog čoveka. Demokratija i samoupravljanje su put do one odgovornosti najširih slojeva ljudi i svake ludske jedinke, jer u društvu u kome čovek nema prava u svim bitnim zajedničkim pitanjima, ne može biti ni razvijene odgovornosti. U sredinama u kojima je vlast u malom broju ruku, sudbina zajednice je ne samo neizvesna, već začrpljala i licna odgovornost, pošto se rešenja traže i očekuju od države ili »nekog drugog«. Kontrolisana vlada, ali pre sve

ga odgovorno društvo i svaki čovek u njemu, budno javno mnenje, subjektivitet i autonomost političke zajednice, nasprom centara vlasti, to su putevi da se preduprede opasnosti upravljanja savremenim društvom, pogrešno usmeravanje njegovih potencijala i da se tako odbrane osnovne demokratske tekovine i vrednosti zajednica i demokratskog položaja čoveka.

III

U jugoslovenskoj praksi samoupravljanje se potvrdilo kao bitna istorijska tekovina socijalističke revolucije, slobode i razvitka svake zajednice i svakog čoveka u društvu. Kao princip i smer društvenog razvoja, samoupravljanje je najšire prihvaćeno i podržavano u najširim slojevima radničke klase i radnih ljudi uopšte. Tokom nekoliko decenija ostvareni su i značajni rezultati na svim područjima privrednog i društvenog života i široko otvoreni procesi transformacije etatističke u samoupravnu strukturu društva. Međutim, evidentno je da je u ovom razdoblju, naročito sedamdesetih i osamdesetih godina došlo i do izvesnih stagnacija i blokada u razvoju samoupravljanja, a naročito do potiskivanja i formalizacije samoupravnih procesa, posebno u okvirima širih društveno-političkih zajednica. Karakteristično je da su se ovi zastoji javili upravo u periodu kada su postavljeni normativni i drugi temelji za pretvaranje samoupravljanja u celovit sistem društvene organizacije i odnosa u svim oblastima života, što na svoj način pokazuje da su i pitanju i otpori tehnobirokratskih snaga daljim, radikalnim i odlučnim prodorima samoupravnih odnosa na šire društvene prostore.

Sva istraživanja i saznanja o uzrocima zastojia i formalizacije samoupravljanja ukazuju da se ovaj sindrom pojavljuje kao posledica normativnog poretka (sada imamo preko devet miliona raznih propisa na različitim nivoima, koji nisu i teško mogu biti konstituisani u »sistemu«) i subjektiviteta političke zajednice (u nas je to samoupravna zajednica rada oslonjena na SK i druge subjektivne snage samoupravljanja), koji se još uvek vezuje za uže, neformalne i paralelne sprege i strukture rukovodećih i uticajnih grupa, odnosno za etatističke formacije. A bez transformacija u tim segmentima globalnog društva, teško je zamisliti doslednije sprovođenje Programa ekonomskе stabilizacije. Za potpuno sprovođenje tog programa, zapravo, nisu dovoljno zainteresovane sve društvene strukture i delovi društva, naročito oni koji na osnovu raznih deviznih i drugih monopolija, kompenzaciju i drugih prednosti, sasvim dobro podnose krizu, pa čak u njoj nlaze i neke svoje kratkoročne ekonomski i druge prednosti! Međutim, ne bi trebalo zaboraviti da je potrošački i distribucionistički, neproduktivni mentalitet, ostao žilavo ukorenjen i u takozvanim donjim i slabije razvijenim delovima društva i društvenim slojevima, jer i u njima ima grupa koje bi htelo da imaju manje obaveze u udruženom radu, makar i po cenu nižih dohodaka. Naročito je to vidljivo u grupama koje imaju ekonomski oslonac u dopunskom i privatnom radu, socijalnim primanjima i slično, a podršku tom mentalitetu daje i sama kriza, odnosno inflatorna kretanja.

Iz ovih premeta postaje očito da uzroci krize nisu u neefikasnosti samoupravljanja, niti se ovome mogu pripisati reverzibilna kretanja u privredi i društvu. Naprotiv, čini se da je potiskivanje samoupravljanja i zadatka konstituisanja celovite zajednice udruženog rada na margine — jedan od glavnih uzroka krize. Nekosredni krizni faktori su konzervativne i etatističko-birokratske tendencije, čije je delovanje zahvatilo i neke debove društvenog i privrednog tkiva. Snažni su otpori otvaranju dejstva ekonomskih zakonitosti, upravo zato što bi to dovelo do preispitivanja pozicija svih subjekata koji teže da žive i poboljšavaju svoje pozicije mimo rada i povišenja društvene produktivnosti rada. U tim okvirima ostaje i nužno preispitivanje vanprivredne potrošnje i efikasnosti upravljačke strukture, smanjivanje iracionalnog organizovanja i institucionalnog gigantizma.

Očito je da je u današnjoj fazi našeg društvenog razvoja, perspektiva samoupravljanja povezana sa sprovođenjem Programa ekonomskе stabilizacije, a da je jedna od ključnih prepostavki ovog procesa odvraćanje SK od srastanja sa strukturama državne vlasti i prenošenje glavnog težišta njegove društvene uloge na samoupravljanje, na razvoj ekonomije udruženog rada i samoupravnih odnosa na svim nivoima društvenog organizovanja. Jedinstvo Saveza komunista je samo jedna od neophodnih i prvih prepostavki tog procesa dubokih privrednih i društvenih transformacija u kome udruženi rad i radnička klasa cele zemlje treba da postanu osnovni subjekt i nosilac razvoja i samoupravne kohezije našeg društva. U onom smislu u kome se i drug Tito bezbroj puta zalagao za najpuniju afirmaciju radničke klase kao vodeće snage društva i »cementu naše socijalističke zajednice« u celini.

182 polja

globus

tomislav domović

KUPUS OD LJUBAVNE PJESE

drzak biti ču drzak
smanjiti potpetice pjesništvu kada gubim svoj identitet
zaflaksane štuke
potaknuti ču ostale ribe da te vole u staklenkama džema
popravljaju kosti nakon vlažnih vremena
usporedio s otvaranjem tkivobrana od skaja
pritinuti ču i zidove da te vole
onako kako ja ljubim redenik
u ovoj knjizi niti jedna pjesma nije smjela
biti ljubavna
neživa poput mnogih prije
mogao sam pisati o rūdarima
ja — ovako usmjeren u tvoje maligane
tvoj dah
tvoje bifteke na naglo
ne može se materija popiknuti na sunčevu zraku kao ja
ne mogu ja ne pisati kada je tako dosadno na zahodskoj
školjki a SN traju 5 minuta
ne mogu ja misliti na tvoje obrasle dijelove i u skok šutu
piti Cedevit
čarobno mašeš kišobranom da provali pljusak iz mene
ovaj kofein stvrdnuti
dostatan za 3000 minute bdijenja
zato favoriti drhte u regalima
izvođenje penala prepustaju juniorima
zato su apstinenti razvallili advokatsku kancelariju
slatkorečivu sekretaricu izrezali na šnite
pa ravnopravno podjeli
kako se trudim da izbjegnem ljubav
taj parametar slabosti
mogao sam pisati o vinogradarima
ja — Diogenesovo vanbračno dijete
rezbario sam kriješnice iz (nitko se prije nije sjetio) običnih
poljskih tratinčica
štoviše gorio u stogovima prvog otkosa
kako si me zajebala
Ostaviću premudri

GLOBUS UMJESTO RUŽMARINA

svečano prisižem i izjavljujem dok tepih dižem sa parketa
dok balzamiram se u poplun tetrapaku:
da sam te volio u nedostatku drugih osjećaja
želio anarhiju svake kretnje
da sam izigravao puzavca iako ostajem u nižim katovima
izučavao rezanje žila na mrtvoj kokoši
da sam bio pista za prisilno slijetanje
i rezervoar s visokootkanskim gorivom
da sam hranio mrave pornografskom literaturom
distancirano promatrao onaniranje i podsticao generalni štrajk
da sam na slobodu po birtijama puštao bijele miševe
u povratku gluhoj babuški prislonio
zvučnik od 50 W na uho a ona nasmijala se
i prokašljucala kako ljubav nije u kutijama
da sam jednoj postrugao prasišnu lijeponj kurvi sa kaputa
kada sam pomislio na tvoj nazeblji jezik
da sam blokirao iščas u Zubima i razvrstao prste po policama
umjesto ružmarina stavljao globus u džepić sakoa
i apocalipsu zamišljao kao svoj odsječen ud
da sam bio kojot koji je izgubio dar govora
u fritaljčićima bljutave rakije
da sam u remont poslao minolovce pa sagnuo
glavu kao noj u pancir košulji
da sam zagovarao emancipaciju kada bi se drugovi fašisti
razišli kućama a ja ostajao pod šankom
poput inventara škrbave čistacice
da sam bockao hegemoniju u zoološkom vrtu
potom divno buldožderast odbacivao omladinsku knjižicu
jer sam otkrio sjede pramenove na pleksusu
da sam bankrotirao isplačujući suflera amatera
ali sam zaustavio boranje noktiju nalik bremzanju
bicikla s torpedom ispred slastičarne
da sam vido veleposjed i ergelu u snovima
premda proklamiram komunu
da sam zasipao grlo otopinom deterdženta iz gorenje veš-mašine
bezuspješno vježbao yogu i trenirao autosugestiju
jer nema moje slike u gornjem džepu tvoje traper jakne